

правової природи отношений в сфері туризму. Доказується необхідність формування нових теоретических і практических підходів забезпечення стабільності гражданських правоотношений в туристической діяльності, которая преимущественно зависит от реализации взаимных прав и обязанностей участников соответствующих отношений. Изучается понятие и правовой статус туриста как участника туристических отношений. Доказується, что правовое регулирование туристических отношений носит комплексный характер и объединяет в себе как частноправовые, так и публично-правовые способы регулирования, что основу современного правового регулирования отношений индустрии туризма составляют нормы гражданского права, поскольку именно они опосредуют отношения товарно-денежного обмена в этом виде отношений. Делается вывод, что за последние десятилетия в сфері регулирования отношений в сфері туризма, в целом в туристической деятельности, произошли существенные изменения и что эти изменения касаются всех без исключения участников туристического рынка, но в первую очередь – туроператоров, в результате изменения содержания и формы их деятельности.

Ключевые слова: участники гражданско-правовых отношений, субъекты гражданских правоотношений, турист, туроператор, гражданско-правовые отношения в сфері туризма, гражданско-правовое регулирование отношений в сфері туризма.

Kokhanovskyi V. Members of civil-legal relations in the sphere of tourism

The article is devoted to analysis of the concept and types of participants in civil-legal relations in the sphere of tourism. Attention is paid to the value of tourism and tourist relations in today's globalized world, and the definition of the legal nature of relations in the sphere of tourism. The necessity of development of new theoretical and practical approaches to ensure the stability of civil relations in tourism, which mainly depends on the implementation of the mutual rights and obligations of parties to the relevant relationship. The concept and legal status as a party to the tourist relations is studied. It is proved that the legal regulation of tourist relations is complex and combines a private-law and public-legal regulation means that the foundation of modern legal regulation of the tourism industry relations in the rules of civil law, since they mediate relations of commodity-money turnover in this kind of relationship. It concludes that over the past decade in the field of regulation in the field of tourism relations, in general tourism activities, there have been significant changes and that these changes apply to all without exception of the tourist market participants, but first of all – the touroperators, as a result of changes in the content and form activity.

Key words: members of civil-legal relations; subjects of civil relations; tourist, touroperator, civil-legal relations in the sphere of tourism; civil-legal regulation of relations in the sphere of tourism.

УДК 343.1

*Тетяна Олександрівна Кравчук,
здобувач кафедри права
Академії рекреаційних технологій та права*

**ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА І ДОПИТ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА
З МЕТОЮ ОЦІНКИ Й РОЗ'ЯСНЕННЯ ЕКСПЕРТНОГО ВИСНОВКУ**

У зв'язку з тим, що судді не володіють різними спеціальними знаннями, для ефективної оцінки висновків експертів слід залучати різних спеціалістів і допитувати експертів стосовно їх висновків. Більш глибокого дослідження потребують питання щодо визначення поняття допиту та роз'яснення експерта.

Так, на відміну від кримінального судочинства, в адміністративному суді не передбачено використовувати таку форму, як допит експерта. В адміністративному судочинстві відсутнє таке поняття, як «допит», натомість використовують такі поняття, як «судовий виклик» та «роз'яснення в суді». Суд має право в судовому засіданні запропонувати експерту дати усне пояснення до свого висновку. Якщо експертиза проводилася у судовому засіданні, експерт може дати усний висновок (ч. 4 ст. 82 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України)) [1, с. 4]. Доцільно уніфікувати такі процесуальні поняття, як «допит експерта в суді», «допит експерта», «експерт», «права та обов'язки експерта», «висновок експерта» не лише в адміністративному судочинстві, а й привести усі поняття до одного системного блоку з визначенням правового статусу та однозначного тлумачення в усьому юридичному процесі.

Залучення спеціаліста в судові засідання необхідне для надання відповідей на поставлені судом запитання, усних консультацій та письмових роз'яснень, звернення уваги суду на характерні обставини чи особливості доказів, а у разі потреби – надання суду технічної допомоги (ч. 3 ст. 67 КАС України). Допомога спеціаліста не може стосуватися правових питань (ч. 4 ст. 67 КАС України) [1, с. 2].

Допит експерта в суді (ст. 356 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України)), усне пояснення до висновку (ч. 4 ст. 82 КАС України, ст. 189 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), ст. 151 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КупАП), ст. 41 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України)) проводиться з метою роз'яснення і доповнення даного ним висновку. Питання, поставлені експертам, і відповіді на них, заносяться до протоколу судового засідання або приєднуються до справи (ч. 4 ст. 82 КАС України, ч. 2 ст. 147 ЦПК України, ч. 4 ст. 189 ЦПК України, ст. 41 ГПК України).

Визначимо, що в адміністративному судочинстві діє лише процесуальна форма виклику експерта до суду і відсутня тактика допиту, на відміну від тактики допиту експерта в кримінальному судочинстві. Допит експерта – це спосіб перевірки достовірності висновку і його значення для провадження, яка розглядається у суді. Загальною метою всіх слідчих дій є одержання доказів. Допит – слідча дія в межах провадження у справі, за допомогою якої шляхом опитування свідка або експерта про відомі йому факти з'ясовуються і перевіряються фактичні обставини справи [2, с. 117]. Проведення слідчої дії без мети одержати доказ позбавлене будь-якого змісту.

Першими експерту ставить запитання особа, за заявою якої призначено експертизу, та її представник, а потім інші особи, які беруть участь у провадженні. Якщо експертизу призначено за клопотанням обох сторін, першими ставлять запитання позивач і його представник. Головуючий у судовому засіданні та інші судді можуть це робити у будь-який час обговорення його висновку (ч. 2 ст. 148 КАС України).

Відповідно до КАС України висновок експерта оголошується в судовому засіданні (ч. 1 ст. 148), а викладені письмово і підписані пояснення експерта приєднуються до справи (ч. 3 ст. 148). Як правило, допит або виклик до суду експерта здійснюється, якщо необхідно отримати будь-яке роз'яснення чи доповнення з приводу вже проведеної експертизи, щоб не було підстав для проведення додаткових досліджень.

Результати роз'яснення експерта можуть бути підставою для призначення додаткової або повторної експертизи того ж роду (виду), експертизи іншого роду, а також проведення слідчих дій для відбору і вилучення зразків з метою порівняльного дослідження, без яких експерт, якого допитують, у наданому ним висновку не зміг зробити обґрунтований висновок або взагалі провести саме дослідження наданих об'єктів. Питання експерту можуть бути поставлені як у письмовій, так й усній формі, що дає йому змогу заздалегідь підготувати повну та обґрунтовану відповідь. Це сприяє скороченню витрат на відвідання для судового експерта та відволіканню його від основної роботи.

Поняття «роз'яснення висновку експерта» – це його показання з приводу відомостей, що уточнюють і розкривають зміст та значення таких положень: про науково-технічні засоби, які використовувалися в експертизі, про виявлені ознаки досліджуваних об'єктів, окремі терміни і формулювання тексту; особливості підготовки об'єктів для дослідження, умови відбору експериментальних зразків, кількісних і якісних змін об'єктів після проведення їх дослідження; причини обрання методики дослідження або відмови від неї; протиріч між дослідною частиною і заключними висновками, відмова експерта від подання висновку, розходження між обсягом поставлених питань і висновками; критерій оцінки ознак, які експерт використав у проміжних і заключних висновках.

Показання експерта – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту експертом щодо відомих їм обставин, що мають значення для цього кримінального провадження (ч. 1 ст. 95 КПК України).

У науковій літературі поширена думка, згідно з якою результати допиту експерта є частиною його експертного висновку [3, с. 34]. Питання, які ставляться експертові, не можуть виходити за рамки предмета виконаної ним раніше судової експертизи й обмежуються обставинами, які раніше досліджувалися. Наприклад, під час допиту експерта, що проводив судово-товарознавчу експертизу, йому не можуть бути поставлені запитання, що стосуються відомостей, отриманих ним від особи, відносно якої ця експертиза здійснювалася. Ця процесуальна дія має на меті роз'яснення та доповнення експертом наданого ним висновку. У разі, якщо відповідь на питання потребує аргументації з використанням спеціальної термінології, то слід надати експерту можливість самостійно дати письмові свідчення, використовувати документи і записи. Вважаємо її помилковою, бо допит експерта в суді обмежується предметом виконаної ним судової експертизи й визначений як отримання від нього органом дізнання, слідчим, прокурором, суддею, судом роз'яснень та доповнень щодо наданого ним висновку. Мета допиту – одержання інформації про відомі допитуваному факти. Проведений аналіз сучасної адміністративної практики свідчить, що причини виклику експерта на допит різноманітні. До формування висновку експерта проведення допиту неможливе, бо відсутній предмет допиту.

Експерту можуть бути поставлені запитання щодо наявності в нього спеціальних знань та кваліфікації з досліджуваних питань (освіти, стажу роботи, наукового ступеня тощо); використаних теоретичних розробок і методик; достатності відомостей, на підставі яких готувався висновок; наукового обґрунтування та методів, за допомогою яких експерт дійшов висновку; інших запитань, що стосуються достовірності висновку.

О. Моїсєєв пропонує: а) в процесі складання запитань експерту виключати такі, що не потребують застосування спеціальних знань та прирівнюють процесуальний статус експерта до положення свідка; б) поширювати позитивний досвід взаємодії експерта з учасниками судового процесу й запропонувати експертам клопотати до суду про завчасне надання переліку запитань у письмовій формі. Значення показань експерта як доказу може полягати в роз'ясненні тексту експертизи та надання йому більшої чіт-

кості, що полегшує його розуміння; наведенні додаткових аргументів (серед них і про надійність застосованої методики) й підвищенні ступеня обґрунтованості висновків та встановлення нових обставин, які можуть мати самостійне доказове значення (під час відповідей на додаткові запитання). Є випадки, коли суд надсилає експерту запитання від учасників судового процесу заздалегідь, до моменту судового засідання, тоді експерт має змогу ретельно підготуватися до надання роз'яснень і доповнень, більш упевнено відчувати себе в судовому засіданні [4, с. 124].

Відповідно до КАС України повістки про виклик у суд надсилаються особам, які беруть участь у справі, свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам, а повістки-повідомлення – особам, які беруть участь у справі, з приводу вчинення процесуальних дій, у яких участь цих осіб не є обов'язковою (ч. 2 ст. 33). Судовий виклик або судове повідомлення здійснюється рекомендованою кореспонденцією (листом, телеграмою), кур'єром і зворотною розпискою за адресами, вказаними цими особами, або шляхом надсилання тексту повістки, складеного відповідно до ст. 34 факсимільним повідомленням (факсом, телефаксом), електронною поштою, телефонограмою, опублікування у друкованому засобі масової інформації (ч. 3 ст. 33).

Вважається, що повістку вручено: а) юридичній особі, якщо вона доставлена за адресою, внесеною до відповідного державного реєстру, або за адресою, яка зазначена її представником, і це підтверджується підписом відповідної службової особи (ч. 8 ст. 35); б) посадовій чи службовій особі, яка є учасником адміністративного процесу, якщо її доставлено за адресою місця служби цієї особи в порядку, встановленому частиною восьмою цієї статті (ч. 9 ст. 35); в) представникові особи, яка бере участь у справі, вважається також врученням повістки і цій особі (ч. 10 ст. 35).

Розписку про одержання повістки (повістку у разі неможливості вручити її адресату чи відмови адресата її одержати) належить негайно повернути до адміністративного суду. У разі повернення поштового відправлення із повісткою, яка не вручена адресату з незалежних від суду причин, вважається, що така повістка вручена належним чином (ч. 11 ст. 35) [1, с. 2].

Неповага до суду, що виражається у злісному ухиленні експерта, – тягне за собою накладення штрафу від 20 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 185³ КУпАП).

Таким чином, з метою покращення оцінки висновку експерта суддею необхідно залучення спеціаліста або допит експерта для роз'яснення і доповнення висновку. Допит експерта – це процесуальна форма використання спеціальних знань у судочинстві, самостійна судова дія. В адміністративному судочинстві відсутня така форма, як допит, діє лише форма виклику експерта до суду і відсутня тактика допиту на відміну від його допиту в кримінальному судочинстві. Допит експерта є конче необхідним, щоб не було підстав для проведення додаткових досліджень.

Використані джерела

1. *Кодекс адміністративного судочинства України* від 6 липня 2005 р. № 2747-IV, у редакції від 26 квітня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/page3?text=%E5%EA%F1%EF%E5%F0%F2>.
2. *Васильев А. Н.* Тактика допроса при расследовании преступлений / А. Н. Васильев, Л. М. Карнеева. – М., 1970.
3. *Криминалистика* / под ред. А. Н. Васильева. — М., 1971.
4. *Моїсєєв О. М.* Процесуальне значення допиту експерта / О. М. Моїсєєв // *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. – Х. : Право, 2009. – Вип. 9. – С. 120–126.

Кравчук Т. О. Залучення спеціаліста і допит судового експерта з метою оцінки й роз'яснення експертного висновку

Розглянуто питання допиту експерта як слідчої (судової) дії, метою якої є отримання роз'яснення або доповнення складеного раніше висновку експерта. Розкрито поняття «роз'яснення висновку експерта», причини необхідності роз'яснень і доповнень.

Ключові слова: допит експерта, спеціальні знання, висновок експерта, роз'яснення, доповнення, повістки-повідомлення.

Кравчук Т. А. Привлечение специалиста и допрос судебного эксперта для оценки и разъяснения экспертного заключения

Рассмотрены вопросы допроса эксперта как следственного (судебного) действия, целью которого является получение разъяснения или дополнения составленного ранее заключения эксперта. Раскрыто понятие «разъяснение заключения эксперта», причины необходимости разъяснений и дополнений.

Ключевые слова: допрос эксперта, специальные знания, заключение эксперта, разъяснения, дополнения, повестки-сообщения.

Kravchuk T. Attraction specialist and court expert examination to assess the explanations and expert opinion

Questions interrogation expert as investigative (forensic) actions whose aim is to clarify or supplement compiled before the expert. The concept of «clarifying the expert» reasons necessary clarifications and additions.

Key words: interrogation expert, expertise, expert opinion, clarifications, additions summons messages.